

Naturpleje som driftsgren

Et væsentligt parameter til at højne og sikre biodiversiteten i Danmark er afgræsning af ekstensive naturarealer. For at det kan lade sig gøre, er det helt afgørende, at der bliver skabt gode rammer for kvægbrugere, så det bliver attraktivt at afgræsse de mest værdifulde naturarealer.

HEIDI BUUR HOLBECK

Udfordringer for naturplejen

En af de største trusler mod den biologiske mangfoldighed er tilgroning af de lysåbne naturtyper. Tidligere indgik heder, overdrev og enge som græsningsarealer i den traditionelle landbrugsdrift. I dag har landbrugsproduktionen et andet og mere effektivt udgangspunkt. Derfor indgår mange af de mest værdifulde naturarealer ikke længere som en naturlig del af landbrugsdriften. Undersøgelser viser, at over halvdelen af alle §3 arealer i Danmark er uden pleje eller plejes mangelfuldt.

Nye veje for naturplejen

Lige nu er fokus for den danske naturforvaltning i høj grad fokuseret mod Natura 2000 områderne. I Natura 2000 områderne er der politiske mål om, at der skal sikres pleje af værdifulde naturarealer via afgræsning på 110.000 ha. Målet skal nås via indgåelse af frivillige aftaler i indeværende planperiode, som løber frem til 2015.

Omregnet til behovet for ammekøer, vil det skønsmæssigt kræve 32. – 33.000 ammekøer med opdræt at nå disse mål. I Danmark er der i dag omkring 100.000 ammekøer med opdræt. Så udfordringen er stor, hvis målene skal nås.

Det er ikke ønskeligt eller realistisk, at den nuværende 1/3 af alle danske ammekøer skal flyttes, så de kan stå for plejen på de 110.000 ha habitatnatur i Natura 2000 områderne. Natura 2000 områderne udgør under 9 pct. af det samlede danske landareal, så der er naturligt nok også et meget stort behov for at sikre afgræsning af værdifulde naturområder uden for Natura 2000 områderne.

Derfor er der et akut behov for at tænke i helt andre baner. Både af hensyn til naturen inde i Natura 2000 områderne, men så sandelig også for at sikre naturen uden for Natura 2000 områderne.

Det er ikke umiddelbart særligt realistisk at

Kødkvæg afgræsser store naturarealer i Nationalpark Thy. Her bliver driften rationel for landmanden, fordi der her er tale om store sammenhængende arealer. Foto. Heidi Buur Holbeck.

tro, at mange landmænd vil være interesserede i at lukke deres malkekøer ud på de ekstensive arealer i stor stil, ej heller disses kvier, da de har behov for en god og stabil tilvækst. Studeproduktion kan i nogle tilfælde være en vej til at sikre afgræsning af nogle af de mere ekstensive arealer, ligeså med heste, får og geder. Faktum er dog, at landbrugsproduktionen effektiviseres, og at de ekstensive "besværlige" arealer derfor fravælges til afgræsning. Samlet set er der derfor behov for at se mere helhedsorienteret på, hvordan naturplejen kan gøres attraktiv for landmændene. For kan det blive et forretningsområde at være naturplejer, så er der landmænd nok, der gerne vil udføre plejen.

Howdan bliver naturplejen en god forretning?

I dag er gennemsnitsstørrelsen for kødkvægsbesætninger på ca. 12 ammekøer. Hovedparten er derfor fritidsbrug, der primært afgræsser arealer omkring ejendommene, som ikke nødvendigvis er værdifulde naturarealer.

Danmark er i dag heller ikke selvforsynende med oksekød, så der er i realiteten et po-

tentiale for at udvikle afsætningen af oksekød. Derfor vil det være spændende at tænke naturplejen ind i en større og mere rationel skala.

Samtidig bliver der via lovgivningen indført skærpede krav til husdyrproduktioner beliggende i nærheden af ammoniakfølsomme naturtyper. I og omkring Natura 2000 områderne er der særligt skærpede restriktioner, som vil føre til, at nogle husdyrbrug ikke kan få godkendt fremtidige husdyrudvidelser. Det må forventes, at flere husdyrproduktioner over tid vil blive nedlagt nær de følsomme naturtyper. Da det netop er mange af disse ammoniakfølsomme naturtyper, som har et stort plejebæhov, vil det være oplagt at få skabt en alternativ produktionsform på disse landbrug. En spændende vej vil være at gøre naturpleje til en rentabel driftsgren.

Naturpleje som driftsgren

For at sætte fokus på, hvad der skal til for at gøre naturpleje til en rentabel driftsgren, gennemførte Videncentret for Landbrug i 2010 interviews på 5 udvalgte bedrifter, der i dag primært lever af naturpleje.

Det var kendetegnende for landmændene,

at de er dybt engagerede i deres kvæghold og værdsætter natur. Der er overvejende tale om bedrifter med store kvæghold og med store sammenhængende naturarealer. Det er bedrifter, hvor det nøje er overvejet, hvilken del af kvægholdet, der afgræsser naturarealerne. F.eks. skal køer med særlige behov ikke afgræsse naturarealer, men i stedet være hjemme på et nærtliggende mere produktivt græsareal, hvor der er mulighed for bedre tilvækst og tilsyn med dyrene. De racer, der er valgt, er robuste kødkvægsracer med lette kælvninger.

På de mest ekstensive arealer vil tilvæksten være lille, og det kan være nødvendigt at kompensere for det ved, at dyrene senere på sæsonen kommer på stald eller på mere produktive græsmarker. God naturpleje vil derfor ofte kræve adgang til andre mere produktive arealer, samt staldbygninger til vinteropfedning – og opstaldning. Samtidig er det meget tidskrævende at have dyr til at afgræsse naturarealer. En stor del af tiden går med tilsyn til dyrene. Derudover er der løbende behov for vedligeholdelse af hegn, samt slåning eller pudsning af arealerne for at holde uønskede plantearter nede. Ligeledes er der på de ekstensive arealer en øget risiko for parasitangreb og lignende. Hvis der skal være økonomi i naturplejen, skal arealerne være så produktive, at der også kan hentes vinterfoder til dyrene på arealerne. Mange naturarealer vil være så ekstensive, at det ikke kan lade sig gøre.

Samlet kan det konkluderes, at afgræsning på de mest ekstensive arealer medfører mange omkostninger og er meget arbejdskrævende. Samtidig har dyrene ofte en ringe tilvækst, og i sidste ende er der derfor ikke en tilfredsstillende økonomi. Kun hvor driften er effektiv, udgifterne holdes helt i bund, de ekstensive arealer suppleres med intensive arealer, og det samtidig er muligt at have stor driftsfordele og tilskudsoptimere, kan økonomien hænge sammen.

Enstemmigt giver landmændene i projektet da også udtryk for, at tilskud til pleje af de ekstensive arealer er en vigtig del af deres indtægt og nødvendig for at gennemføre naturplejen.

Tilskud til naturpleje

Tilskud til naturpleje til landmænd kommer i dag stort set udelukkende fra Landdistriktsprogrammet med EU tilskud. De kommunale midler er blevet beskåret så meget, at det i de fleste kommuner er begrænset til velviljige råd og vejledning samt i heldigste fald økonomisk støtte til opsætning af et hegn på kommunens mest værdifulde naturareal.

Som tilskudsordningerne er skruet sammen i dag, får de mest værdifulde naturarealer den laveste tilskudssats. Denne natureng kan næppe opfylde reglerne for plantedækket i Enkeltbetalingsordningen og vil derfor kun kunne opnå tilskud til afgræsning på 1.400 kr. pr. ha. Foto: Heidi Buur Holbeck.

Derfor skal blikket rettes mod de tilskudsordninger, der kan søges af landmænd via landdistriktsmidlerne. Det er i dag til at overskue udbuddet af disse ordninger, når det gælder ordninger rettet direkte mod naturpleje til sikring af biodiversiteten.

Tilskudsgrundlaget på det enkelte areal afhænger af arealets beskaffenhed og udpegningsgrundlaget. Et afgørende parameter er her, hvorvidt arealerne opfylder plantedækketbestemmelserne og på den baggrund kan opnå Enkeltbetaling (landbrugsstøtte). Hvis der kan søges landbrugsstøtte til arealerne, opnår man et produktionstilskud på ca. 2.200 kr. pr. ha. Kan der derimod kun søges tilskud via miljøordningen "Pleje af græs- og naturarealer", får man kun 1.400 kr. pr. ha. på de arealer, hvor der er pligt til afgræsning. Dette skyldes, at Enkeltbetalingsordningen kun er rettet mod produktionsarealer og ikke er beregnet til natur. På de arealer, hvor tilskuddene kan kombineres, begynder der at være en mere fornuftig økonomi.

Som tilskudsordningerne er skruet sammen i dag, får man altså det højeste tilskud til de intensive græsarealer, der opfylder plantedækketbestemmelserne, og det laveste tilskud på de mest ekstensive arealer.

Når der udbetales tilskud, skal der naturligt nok være kontrol af, om betingelserne for tilskud er overholdt. Landmænd oplever i stigende grad, at kontrollen af plantedækket er skærpet inden for de sidste år. I nogle tilfælde endda med tilbagevirkende kraft, så de kontrolleres på krav, de ikke har været bekendt med. Det skyldes i høj grad skærpede krav fra EU, men betyder i praksis, at mange landmænd opgiver at søge landbrugsstøtte til de

mest ekstensive arealer. Konsekvenserne af at få underkendt de ekstensive arealer giver nemlig også sanktioner på de øvrige arealer på bedriften, og dermed bliver risikoen for at søge støtte til de mest ekstensive arealer for høj. Konsekvensen er, at mange af disse arealer går ud af drift.

Fokus på Natura 2000 områder

Hos Fødevarerhverv kan landmænd søge tilskud til pleje af de ekstensive arealer, der ikke opnår Enkeltbetaling under ordningen "Pleje af græs- og naturarealer". Tilskudssatsen er som tidligere nævnt ofte alt for lav i forhold til, at arealerne ofte er små, fjerntliggende, ukurante og våde, men værdifulde naturarealer. Mange af de lavtliggende arealer kræver, at de ligger i tilknytning til højere liggende arealer, hvor dyrene kan gå op i våde perioder, eller at landmanden har andre tørre arealer, som dyrene kan flyttes til i meget våde perioder. Det giver igen ekstra arbejde uden løn. Derfor er det for de fleste landmænd ikke rentabelt at afgræsse de mest ekstensive arealer. På de tørre arealer som overdrev opstår andre problemer. Over 90 pct. af alle overdrev i Danmark er under 5 ha. Det giver i sig selv en åbenlys udfordring i forhold til at sikre afgræsning, da det er langt mere omkostningstungt at få afgræsset små fragmenterede arealer.

Arealudpegningerne, hvortil der kan søges tilskud er blevet indsnævret, for at prioritere midlerne til de mest plejekrævende arealer. Det er som sådan fornuftigt nok, men giver visse udfordringer. Jeg vil forsøge at illustrere sammenhængen og kompleksiteten:

Fra 2011 kan der både inden for og uden

Der er mange udfordringer ved afgræsning af ekstensive arealer, men dejligt ser det ud.
Foto: Lene Højlund.

for Natura 2000 områderne søges tilskud til arealer, der hidtil har været i en miljøordning og derfor skal gentegnes. Derudover kan der uden for Natura 2000 områderne kun søges tilskud på arealer, der vejledende er registreret som §3 arealer. Inden for Natura 2000 områderne, kan der kun søges tilskud til de særligt udpegede habitatnaturtyper. Dvs. de 110.000 ha, hvor det er målet, at der skal være igangsat pleje inden udgangen af 2015 – den indeværende planperiode for Natura 2000 planerne. Da disse habitatnaturtyper ofte ligner som små "klatter" mellem øvrig natur og dyrkede marker, giver det ret store udfordringer at overbevise landmændene om, at det er hensigtsmæssigt, at de skal sikre plejen af netop dette naturområde. Som vores undersøgelse hos de 5 landmænd viste, skal der en sammenhængende storskaladrift til for at sikre fornuftig økonomi i naturplejen. Derudover indeholder hovedparten af de Natura 2000

planer, der pt. er i offentlig høring, indsatser for sammenbinding af fragmenterede naturområder. Dette skal ofte ske ved at inddrage andre §3 arealer eller omdriftsarealer. Der er dog i øjeblikket ingen tilskud til at sikre dette mål. Så konsekvensen bliver, at målene ikke kan nås med de nuværende midler.

Nye projektordninger i Natura 2000

For at kunne leve op til de politisk vedtagne mål for indeværende planperiode udbyder FødevarerErhverv nye projektordninger i visse Natura 2000 områder. Også disse ordninger bygger på gode tanker om tilskud til klargøring af arealer til afgræsning ved rydning, opsætning af hegn, drikkevandsforsyninger m.m. Set fra et landbrugsmæssigt synspunkt er der dog også i disse ordninger flere ting, der kan gøre det meget svært at overbevise landbrugerne om det hensigtsmæssige og økonomisk fordelagtige ved at gå

Det er vigtigt, at landmændene har en klar forståelse af, hvad målet er med den pleje deres dyr udfører. For at sikre optimal pleje af naturarealerne, bør landmænd i højere grad inddrages i naturplejen. Derfor er der behov for mere rådgivning og efteruddannelse af landmændene om naturpleje. Foto: Heidi Buur Holbeck.

ind i disse ordninger. Grundlæggende mangler incitamentet til at få landmændene til at gå ind i ordningerne. Naturplejeformålet er fint og ædelt, men så længe det ikke er økonomisk bæredygtigt, får vi ikke produktionslandmænd til at gøre brug af disse ordninger. Med de forventede ordninger i Natura 2000 områderne kan det derfor være svært at se sammenhængen mellem mål og midler.

Da indsatsen i Natura 2000 områderne skal ske via frivillige aftaler, kan konsekvensen blive, at vi ved enden af denne programperiode kan konkludere, at de frivillige virkemidler ikke kunne bruges til at opfylde målene. Når vi når dertil, må man så håbe, at nogen vil huske på, at målene, der blev opstillet, ikke var realistiske og mulige at gennemføre med de tilgængelige virkemidler.

Hvordan vender vi udviklingen?

Mange landmænd vil gerne udføre naturpleje, men mangler som nævnt de økonomiske incitamentet hertil. Tilskudsordningerne i sin nuværende form er ikke gode nok til at sikre hverken mål om biodiversitet generelt i Danmark eller gunstig bevaringsstatus i Natura 2000 områderne. Tilskudssatserne bør derfor tilpasses til de faktiske omkostninger hurtigst muligt. Samtidig bør de regelsæt, der går imod naturplejehensyn, ligeledes ændres, så naturplejen kan blive en rationel og attraktiv driftsgren – både inden for og uden for Natura 2000 områderne. Derudover er der behov for nytænkning i forhold til afsætning og produktionsmuligheder. Dertil kommer et øget behov for rådgivning og efteruddannelse af landmændene, så landmændene uddannes som naturplejere og derved får større naturfaglig viden. Derved vil de i deres daglige arbejde blive i stand til, i højere grad, at kunne sikre den bedste og mest hensigtsmæssige pleje af de meste sårbare naturområder.

På finansloven er der afsat 10 mio. kr. til at vurdere og arbejde med mulighederne for at gøre naturpleje til en driftsgren. Lad os håbe, at disse midler kan være med til at sikre, at der bliver set nærmere på den regel- og tilskudsforvirringen der er i dag. Det er nødvendigt, at få ryddet op i de uhensigtsmæssige regler, inden de nye landbrugs- og landdistriktsreformer træder i kraft, så regler ikke fremover skal stå i vejen for at sikre biodiversiteten. Hvis der bliver tænkt i helheder, hvor praktisk viden kombineres med faglige anbefalinger, kan det give håb for sikring af biodiversiteten på de lysåbne naturtyper i fremtiden.

HEIDI BUUR HOLBECK er specialkonsulent, Natur- & Arealforvaltning på Videncentret for Landbrug, hbh@vfl.dk